

Historiemåleri – dikt eller verklighet?

Lärarmaterial för svenska elever utomlands

Nationalmuseums skolverksamhet arbetar för att ge alla elever ett roligt, utmanande och lärande möte med konsten på elevernas villkor. Museets vilja är att göra sina samlingar tillgängliga för alla skolformer. Därför har vi tagit fram ett material för svensklärare och elever utomlands. Materialets syfte är att stärka elevernas språkutveckling (enligt det vidgade textbegreppet) och samtidigt ge eleverna kännedom och kunskap om det svenska kulturarvet, historien och nuet speglat genom Nationalmuseums samlingar.

Lärarhandledningen innehåller sammanlagt 15 verk av företrädevis svenska konstnärer. Målningarna presenteras under fyra teman: porträtt, landskap, folksaga och traditioner samt historiemåleri. Här finns också en kort introduktion till Nationalmuseum och våra samlingar. Urvalet gör inget anspråk på att ge en komplett bild av den svenska konsthistorien, även om den kan användas för att spegla några epoker.

Materialet är tänkt att fungera som ett smörgåsbord, där du som lärare kan välja ett tema eller delar ur ett tema som passar med det man arbetar med i klassen för tillfället. Man kan använda någon eller några av bilderna som utgångspunkt och inspiration för eget skrivande eller som diskussionsunderlag för olika ämnen. Övningarna varierar i svårhetsgrad från enklare bilduppgifter och övningar i bildanalys till mer komplexa. Om ni vill arbeta mer övergripande med t.ex. svenska konstnärer kan ni använda samtliga bilder som finns i bildmappen och komplettera ytterligare med bilder från Nationalmuseums bilddatabas, som ni hittar på museets webbplats www.nationalmuseum.se. Tips på hur man söker i databasen hittar ni under rubriken Tips.

Bilderna i bildmappen går att skriva ut i A4-format eller visa med hjälp av t.ex. power point och kanon i klassrummet.

Alla övningar är tänkta för klassrummet men de går även naturligtvis att arbeta med på Nationalmuseum. Om du planerar att göra ett besök och vill arbeta med särskilda verk, kontakta i god tid museet för att försäkra dig om att verken hänger framme i salarna.

Kom ihåg! Du behöver inte kunna en massa om konsten eller om konstnärerna. Undersök och upptäck tillsammans med eleverna!

Har du frågor eller synpunkter på materialet kontakta oss på e-post:
skola@nationalmuseum.se

Materialet är skrivet av Helena Sjödin-Landon. Produktion Veronica Hejdelind.
Grafisk form Agneta Bervokk. Översättning Gabriella Berggren.
Det är framtaget tack vare generöst ekonomiskt stöd av föreningen SWEA.

SWEA[®]

Lärohandledning

Historiemåleri – dikt eller verklighet?

När man besöker Nationalmuseum och går trappan upp till andra våningen möts man bland annat av målningarna *Gustav Vasas intåg i Stockholm* av Carl Larsson och *Karl den XII:s likfärd* av Gustav Cederström. Det är två målningar som brukar placeras i genren historiemåleri. Den här typen av målningar med historiska motiv har ofta skapats långt efter att händelserna ägt rum och är starkt färgade av sin tids historiesyn.

Historiemåleriet hade sin storhetstid på 1870-talet. Konstakademin i Sverige både uppmuntrade och lärde ut historiemåleri under 1800-talet. De hade årliga tävlingar med olika historiska teman. Priser och stipendium delades ut.

Historiemåleriets utveckling och popularitet kan ses som ett uttryck för nationalromantikens fokus på ursprung och nationell identitet. Det var de stora hjältemodiga kungarnas historia som lärdes ut till skolelever och allmänhet.

Många författare, konstnärer och poeter vid tiden inspirerades av historikern Anders Fryxell och hans *Berättelser ur svenska historien* (1823–79). När akademien under senare hälften av 1800-talet utlyste sina tävlingar med historiska teman var ämnena ofta hämtade från just Fryxells texter.

I dag är det andra historiker som skriver vår historia och man kan, då som nu, fundera på vems historia det är som skrivs. Utifrån äldre historiemåleri kan man ge eleverna möjlighet att med kritisk blick undersöka relationen mellan fakta och fiktion, dikt eller verklighet!

Under temat finns två historiemålningar att arbeta med, *Karl den XII:s likfärd* av Gustav Cederström och *Valdemar Atterdag brandskattar Visby 1361* av Carl-Gustaf Hellqvist fler finns att hämta i bildmappen.

Övningar

1. Motivets verkliga bakgrund

Övningen är ett exempel på hur man kan använda en historiemålning som utgångspunkt för att undersöka en händelse i svensk historia, samtidigt som eleverna övar ett kritiskt förhållningssätt till målningar som historiskt källmaterial.

1. Låt eleverna bekanta sig med en av målningarna med hjälp av stödfrågorna på övningsblad 4. Undvik helst att presentera målningens titel eller konstnär. Låt eleverna arbeta enskilt eller i små grupper.
2. Låt eleverna redovisa sina iakttagelser för varandra.
3. Presentera målningens titel och konstnärens namn efter redovisningarna.
4. Låt eleverna sätta in målningen i ett historiskt sammanhang. Ge ena halvan av klassen uppdraget att ta reda på så mycket fakta som möjligt om den historiska händelsen i målningen och den andra halvan får uppdraget att ta reda på fakta om konstnären och vilken tid målningen gjordes. Sök i uppslagsverk, historieböcker och på webben.

5. Återgå till konstverket. Låt eleverna redovisa för varandra vad de kommit fram till och låt dem ta ställning till målningen som historiskt källmaterial. Ta följande frågor till hjälp.
- Vilka styrkor och svagheter har bilden? Är det en dokumentation av en faktisk händelse eller vad?
 - Om ni skulle göra en bild av samma historiska händelse, är det något som ni skulle vilja ändra på eller lägga till i bilden?

2. En helt annan historia

I historiemåleriet är det oftast de hjältemodiga kungarnas historia som berättas. Men en händelse kan naturligtvis upplevas/uppfattas på olika sätt beroende på vem som upplever den.

Utgå från någon av historiemålningarna. Titta tillsammans, om möjligt på stor duk. Använd gärna frågeställningarna från övningsbladet som stöd. Låt sedan eleverna välja en detalj i målningen som de tycker är intressant. Det kan vara en människa, djur eller kanske ett föremål. Låt sedan den personen, djuret, föremålet vara berättarröst i en text som skildrar händelsen i konstverket, sett från sina ögon. Kanske blir det då en helt annan historia som skrivs. Fantisera fritt!

3. Nutida historiska händelser

Barack Obama blir USA:s första afroamerikanska president, askmolnet från vulkanutbrottet på Island eller fotbolls VM i Sydafrika. Vilka nutida händelser, tror ni, kommer att stå med i historieböckerna i framtiden?

Här får eleverna öva sitt eget bildspråk utifrån historiemåleriet och samtidigt få möjlighet att reflektera över nutida historiska händelser, genom att skapa en egen samtida historiemålning.

Börja med att titta på några traditionella historiemålningar i materialet. Diskutera bilderna tillsammans. Vad har de gemensamt?

Låt eleverna välja en händelse som de tycker är viktig, rolig eller spännande. Sök efter foton/bilder av händelsen som inspiration på webben eller i dagspress. Måla, teckna eller gör collage av nyhetsbilderna. Tänk på att det är elevens tolkning av händelsen som gäller.

Låt eleverna presentera sina bilder för varandra. Uppmuntra dem att motivera varför de valt att skildra just den här händelsen.

1. *Karl XII:s likfärd*, 1884
Gustaf Cederström (1845–1933)

Det är gråkallt och en isande vind drar fram genom landskapet. De sårade och slagna karolinerna är på väg hem över fjället från Fredriksten (nuvarande Halden) vintern 1718. Deras härförare och kung, Karl XII, är död och Sveriges tid som stormakt är över.

Konstnären Gustaf Cederström målade sin version av händelsen drygt 160 år efter att den ägde rum. Han har ansträngt sig för att ge alla soldaterna individuella anletsdrag. Cederström lät vänner, kollegor, yrkesmodeller och släktingar stå modell. Han gjorde noggranna förberedelser: lät sy upp kopior på karolinernas uniformer och nytillverkade stövlar som fick hänga utanför ateljéfönstret i Paris, för att de skulle se slitna ut på ett trovärdigt sätt. Han använde sig av högar av salt i ateljén för att göra studier av fotspår i ”snön”. Målningen är trots detta långt ifrån en historisk korrekt skildring. Karl XII bars till exempel inte hem, från Norge till Sverige, på bår med en dunkudde under huvudet.

Gustaf Cederström var influerad av fransmannen Ernest Meissonier och hans förhållningssätt till historiemåleri. Meissonier ansåg att historiemålningarna skulle ge betraktaren en känsla av konstnären själv hade varit vittne till händelsen. För att öka känslan av ”dokumentär sanning” förespråkade han en dämpad gråskala som skulle ge associationer ett svartvitt fotografi.

Arbetet med målningen tog Gustaf Cederström drygt ett år, och den blev precis färdig till världsutställningen i Paris 1878. Målningen köptes där av en rysk storfurste, vilket upprörde press och allmänhet i Sverige. Man startade en ”fosterländsk insamling” och bad Cederström att måla en replik. Denna andra version skänktes till Nationalmuseum. Den första versionen kom till Sverige i samband med ryska revolutionen och finns idag på Göteborgs Konstmuseum.

2. *Valdemar Atterdag brandskatter Visby 1361, 1882*
Carl-Gustaf Hellqvist (1851–1890)

Målningen skildrar den danske kungen Valdemar Atterdags så kallade brandskattning av Visby, som enligt legenden ägde rum år 1361. Enligt sägner ställdes stadens borgare inför ett ultimatum. Danskarna ställde ut stadens tre största öltunnor och krävde att dessa skulle fyllas med guld och silver annars skulle staden brännas ner.

I bilden ser vi ett myllrande folkliv. I förgrunden står en familj. Mannen tittar med återhållen ilska mot kung Valdemar, som sitter på en tron längre in i bilden. Mannens hustru, med det lilla barnet i famnen och dottern vid sin sida, blickar sorgset uppåt mot himlen. De har just lämnat ifrån sig allt de äger av värde. Kung Valdemar Atterdag, som själv övervakar att de tre stora ölkaren fylls, är knappast skildrad som en hjältekung utan snarare som en förövare och inkräktare. Det goda står mot det onda och de som vinner våra sympatier är det unga paret i förgrunden.

Konstnären Carl-Gustaf Hellqvist har strävat efter att skapa en slags historisk ögonblicksbild. Som betraktare får man känslan av att stå bredvid och bevittna den historiska händelsen. Hellqvist blandar naturtroget måleri med fantasi och fyller målningen med en mängd historiska föremål, dräkter och byggnader. Målningen innehåller också några anakronistiska detaljer, så som taxen vid öltunnan och den judiska mannen med toppig hatt höger i bild. Taxen kom till Sverige först på 1600-talet och första gången ett judiskt namn förekommer i svenska dokument är på 1500-talet.

Målningen förekommer ofta i dagens skolböcker som illustration till kapitel om medeltiden och Hansan, men bilden säger kanske mer om 1800-talets historieromantik än om hur det verkligen gick till då Visby erövrades 1361.

Övningsblad 4. Historiemåleri

Konstnärer, regissörer, författare, serietecknare och många andra har i alla tider anlåtits för att göra bilder av historiska händelser. Ibland har de arbetat på uppdrag av olika makthavare (kungar, drottningar, politiker) ibland på eget initiativ. Deras berättelser, filmer och bilder påverkar hur vi uppfattar historien. Analysera skildringen av den här historiska händelsen med hjälp av frågorna.

1. Beskriv med tre meningar vad som händer i bilden.
2. Titta på människorna i bilden. Välj 1–3 personer som du tycker verkar vara huvudpersoner. Motivera varför du valt just dessa personer. Titta på deras kläder, kroppshållning och känslouttryck. Vad säger det om deras status, yrkesroller eller en tidsepok?
3. Beskriv blickarna. Vem tittar på vem och varför?
4. Beskriv miljön som personerna befinner sig i. Vad spelar miljön/naturen för roll i bilden?
5. Hitta tre föremål som verkar vara viktiga. Beskriv dem och motivera varför du valt dem.
6. Beskriv stämningen i bilden. Är den dramatisk, lugn, dyster, högtidlig eller vad?
7. Hur verkar målningen vara gjord? Skissartad eller detaljerad? Ser man spår av penslar, händer, palettkniv eller annat? Varför valde konstnären den här tekniken/sättet att måla på, tror du/ni?
8. Vad tycker du om bilden? Motivera.

Karl den XII:s likfärd, Gustaf Cederström

Valdemar Atterdag brandskatter Visby 1361, Carl-Gustaf Hellqvist

www.nationalmuseum.se

Nationalmuseum samarbetar med
Accenture, Svenska Dagbladet
och Fältman & Malmén